

Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye ve Kuzey Afrika

“

Günümüzde Doğu Akdeniz jeopolitiğinde Libya ve Türkiye, Doğu Akdeniz’de GKRY, Mısır ve Yunanistan’ın oluşturduğu uluslararası ittifakın karşısında kendilerini konumlandırmaktadır. Mısır ise Doğu Akdeniz’deki ittifakta Türkiye’nin karşıtı kampta yer almaktadır. Türkiye’nin yalnız kaldığı bu denklemde, Kuzey Afrika-Türkiye ilişkilerinin incelenmesi muhtemel enerji merkezli bölgesel bloklaşmada ayrıca önemli olmaktadır.

”

Gün Ünal

Araştırma Asistanı, ORSAM

Doğu Akdeniz’de keşfedilen petrol ve doğal gaz kaynakları, Ortadoğu ve Kuzey Afrika siyaseti ile bölgesel ve küresel güçlerin enerji politikalarını bir araya getiren en tartışmalı güncel konulardan biri haline gelmiştir. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Yunanistan, Mısır, İsrail, Lübnan ve Libya; Doğu Akdeniz’deki siyasi aktörler olarak yer almaktadır. Bunun yanı sıra İtalya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Fransa, Yunanistan ve GKRY, tek taraflı hamlelerle uluslararası deniz hukukuna aykırı bir şekilde Türkiye, Libya ve KKTC aleyhine hareket ederek

bu süreçte küresel güçlerin desteğini almıştır.

Bu çok uluslu tabloda, Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) gibi deniz hukuku kavramlarının tek taraflı yorumlanması ve dayatılması ana sorunlardan biridir. 1982’de imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne (BMDHS) göre, devletler sahil dar veya takımda devleti olarak tanımlanmaktadır. Sözleşme, toprak bütünlükleri gözetilerek devletlerin açık denizlerdeki egemenlik alanlarını ve bu alanlarda gerçekleştirebilecekleri ekonomik faaliyetleri belirlemektedir.

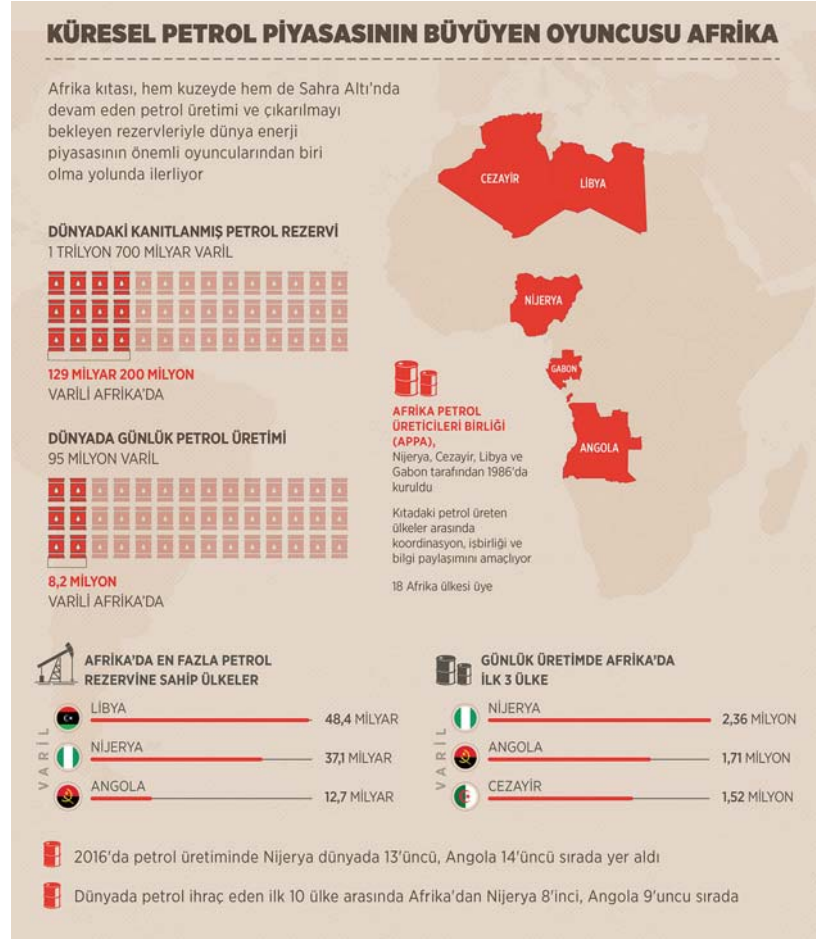
Günümüzde Doğu Akdeniz jeopolitiğinde Libya ve Türkiye, Doğu Akdeniz’de GKRY, Mısır ve Yunanistan’ın oluşturduğu uluslararası ittifakın karşısında kendilerini ko-

numlandırmaktadır. Mısır ise Doğu Akdeniz'deki ittifakta Türkiye'nin karşısı kampta yer almaktadır. Türkiye'nin yalnız kaldığı bu denklemde, Kuzey Afrika-Türkiye ilişkilerinin incelenmesi muhtemel enerji merkezli bölgesel bloklaşmada ayrıca önemli olmaktadır. Bu bağlamda Libya ve Mısır, Kuzey Afrika bölgesindeki bu bloklaşmanın ana aktörlerini oluşturmaktadır.

Temel Kavramlar

BMDHS'ye göre, bir devletin egemenliğindeki kara parçasının denizle buluştuğu en düşük cezir noktasında yani deniz suyunun en düşük olduğu seviyede ülkenin kıyı çizgisi belirlenmektedir. Kıyı çizgisindeki çıkıntılarının dış sınırını içine alan doğrusal bir hat belirlenmekte ve bu kesim ülkenin iç suları olarak adlandırılmaktadır. Bu hattın ilerisindeki 12 deniz mili (22 km) ülkenin karasuları sayılmakta ve sahildevlete ait olmaktadır. Karasularının bittiği çizgiden 12 deniz mili ötesine ise bitişik bölge adı verilmektedir. Bitişik bölge; ulusal kanunların ge-

çerliliği açısından geçiş bölgesidir ve sahildevlete, bu bölge üzerinde güvenlik kapsamında yalnızca gümrük, vergilendirme, göç

ve çevre kirliliğine ilişkin yasal yetkiler tanınmıştır. Diğer bir deyişle, iç suların sona erdiği hattın 44 kilometre açığında sahildev-

devlete ait yasal yaptırım yetkisi sona ermektedir. Bitişik bölgeden sonrasında MEB ve açık deniz bölgeleri yer almaktadır. Karasuları ölçülmeye başladığından itibaren bir devletin ilan edebileceği MEB, 200 deniz milini (370 km) aşamaz. 200 deniz milinden sonrası açık deniz olarak kabul edilmekte ve hiçbir devletin münhasır yetkisinde bulunmamaktadır.

Türkiye ve BMDHS

MEB, sınırdaş devletlerin BMDHS'den doğan haklarını ihlal etmemek üzere eşit mesafe prensibiyle ya da üzerinde mutabık kalınan hükümler çerçevesinde karşılıklı ilan edilmektedir. MEB kapsamında sahildevlete tanınan haklar arasında "Deniz yatağı üzerindeki sular, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, bölgenin ekonomik amaçlarla incelenmesi ve işletilmesi faaliyetlerine ilişkin egemen haklar" yer almaktadır.

Türkiye 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'ni imzalamış ve yürürlüğe koymuştur. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan prensiplerin Ege Denizi'nde uygulanması durumunda Türkiye'nin egemenlik haklarının zarar görmesi ihtimali üzerine Ankara, 1982 Sözleşmesi'ne taraf olmamıştır. Bu

hükümler Yunanistan ve Türkiye'nin karasularının iç içe geçmesi anlamına gelmektedir. Ege'de karasuların belirlenmesi konusunda Yunanistan hakça ilkeler prensipleri ile hareket etmediği için Türkiye sözleşmeye taraf olmayı tercih etmemektedir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen yeni hidrokarbon kaynakları, Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile deniz hukuku konusundaki köklü anlaşmazlıkları Türk dış politikasında daha fazla gündeme getirmektedir.

Ortadoğu bölgesindeki son dönem gelişmelerinde Türkiye'nin etkili olabilmesi ve ortaya çıkan enerji merkezli bloklajlarda yerini alabilmesi için Libya'ya da ayrı bir önem vermesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Bölgede BMDHS'yi imzalamayan Türkiye, Suriye ve İsrail'in yanı sıra sözleşmeyi imzalayan ancak yürürlüğe

koymayan Libya yer alırken, Lübnan, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi uluslararası deniz hukuku rejiminin bir parçasıdır. GKRY'nin sözleşmeye üyeliği ise, Avrupa Birliği'ni (AB) siyasi ve yasal açıdan Doğu Akdeniz meselesine dahil etmektedir.

Yunanistan Girit kıyılarından Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bir MEB belirleyerek Türkiye'nin yasal hakkı olan MEB'in bir kısmında hak ihlalinde bulunmaktadır. Yunanistan ile Türkiye arasında süregelen kıta sahanlığı ve MEB konusu ile ilgili sıkıntılara ilaveten benzer problemlerin GKRY ve KKTC arasında da 2004'den bu yana Doğu Akdeniz merkezli yaşandığı görülmektedir. GKRY ve KKTC'nin eşit haklara sahip olduğu Kıbrıs'ın MEB'inde yer alan, adanın 400 km güneyindeki alanda GKRY bireysel hareket etmekte ve uluslararası enerji şirketlerine araştırma lisansı vermektedir.

Doğu Akdeniz'de Libya Merkezli Müttefik Arayışları

Ortadoğu bölgesindeki son dönem gelişmelerinde Türkiye'nin etkili olabilmesi ve ortaya çıkan enerji merkezli bloklajlarda yerini alabilmesi için Libya'ya da ayrı bir önem vermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak Libya, günümüzde siyasi istikrarsızlıkla karşı karşıyadır ve iç savaş nedeniyle fiilen iki siyasi-askeri koalisyon tarafından yönetilmektedir. Yönetimlerden birini, ülkenin doğu kesimini (Sirenayka) ve Eylül 2019 itibarıyla güney kesiminin

(Fizan) büyük bir kısmını kontrol eden General Halife Hafter'e bağlı güçler oluşturmaktadır. Diğeri ise, Trablus'ta kurulan ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ülkenin meşru temsilcisi kabul edilen Ulusal Mutabakat Hükümeti'dir (UMH). Hafter güçleri, Nisan 2019'dan beri Trablus'u ele geçirmek üzere kapsamlı askerî harekât yürütmektedir. Türkiye, UMH'yi Libya'nın meşru hükümeti olarak kabul etmekte ve Hafter'in Trablusgarp'ı ve ülke yönetimini tamamen ele geçirme riskine karşı Trablus'un savunmasına Katar ile birlikte destek olmaktadır.

Mevcut durumda Libya'da doğu-batı eksenli bir bölünme yaşanmaktadır. İç dinamikler ve Arap Baharı süresince silahlanmış milis güçler nedeniyle de şu ana kadar krize kalıcı bir çözüm geliştirilememiştir. Libya krizinin çözümlenmemesinde iki ayrı yönetim sisteminin varlığı, küresel-bölgesel aktörlerin çatışma süreçlerine etkisi ve ülkedeki 30 büyük aşiretin otonom yapısı önemli oranda belirleyici olmaktadır. Öyle ki, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan (SA) ve Mısır üçlüsü Hafter güçlerini açıkça desteklerken ABD, Rusya, Fransa ve İtalya Hafter'e destek vermekle birlikte meşru yönetimle de irtibat halindedir. UMH ise bünyesinde çok sayıda farklı siyasi eğilimi barındırmakta ve UMH'nin birlik oluşturma konusunda sorunları bulunmaktadır. İtalya, Türkiye ve Katar ise UMH'yi desteklemektedir.

Türkiye, bu tabloda Libya ile karşılıklı MEB ilan edebilir ancak bu adımdan önce Yunanistan'ın Girit Adası üzerinden ilan ettiği MEB

sorununun çözülmesi gereklidir. Türkiye bugüne kadar iyi niyet göstergesi olarak Akdeniz'de MEB ilan etmemiştir. Fakat gelişmeler göstermektedir ki; mevcut Doğu Akdeniz denklemine Libya ve Türkiye bölgede oluşan Yunanistan, Mısır ve İsrail merkezli bloklaşmaya karşı benzer hassasiyetler taşımaktadır. Yunanistan'ın Girit üzerinden MEB ilan etmesini ve buradaki enerji kaynaklarının araştırılması için Exxon ve Total'e lisans vermesini kabul etmeyen UMH, Yunanistan'a nota vermiştir. Libya'daki meşru hükümet olarak kabul edilen UMH, Yunanistan'a verdiği notayla Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki tezini destekleyen bir dış politika hamlesi yapmıştır. Bu gelişmeden sonra, Türkiye ile Libya arasında kıyıdaşlık anlaşması gündeme gelebilir.

“
Bölgedeki tek taraflı hamleler, Türkiye'yi enerji denkleminde saf dışı bırakma amacını taşımaktadır ancak enerji kaynaklarının Avrupa'ya istikrarlı, güvenli ve daha az maliyetli ulaşabilmesi için Türkiye'ye ihtiyaç olduğu ortadadır.

”
Türkiye ve Libya arasında kıyıdaşlık anlaşması önerisi Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervlerinin bulunmasından önce ortaya atılmış ve Akdeniz'de Yunanistan'ın hamleleri sonucunda iki ülkenin karşılaşabileceği sorunlar taraflarca çok önceden dile getirilmiştir. Ancak,

2011'den sonra Libya'nın iç savaşa sürüklenmesi bu sürece engel olmuş, iç savaşı takip eden gelişmeleri fırsat bilen Yunanistan, Libya'nın Akdeniz'deki deniz alanları üzerindeki haklarının aleyhine tutum sergileyerek 39 bin kilometrelik bölgeyi kendi 'karasuları' ilan etmiştir. Yunanistan'ın Girit adası aracılığıyla avantaj elde etmeye çalıştığı bu tutum, Doğu Akdeniz enerjisini Avrupa pazarına Türkiye'yi izole ederek taşıma hedefini de barındırmaktadır.

Türkiye, yalnız bırakılmaya çalışıldığı bu denklemde Libya gibi olası müttefiklere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki mücadelesinde Rusya ve Çin gibi güçlü aktörlerin desteğinin aranması en az bölgesel aktör olan Libya ile güçlü ilişkiler geliştirmek kadar önemli gözükmektedir. Türkiye'nin Akdeniz'in sahildar devletlerinden biri olarak egemenlik alanını uluslararası hukuka uygun şekilde belirlemesinde bölgede kuracağı ittifakların yanı sıra enerji merkezi olma konumunu kullanabilmesi de belirleyici olacaktır. Bölgedeki tek taraflı hamleler, Türkiye'yi enerji denkleminde saf dışı bırakma amacını taşımaktadır ancak enerji kaynaklarının Avrupa'ya istikrarlı, güvenli ve daha az maliyetli ulaşabilmesi için Türkiye'ye ihtiyaç olduğu ortadadır. Sonuç olarak, kendisini saf dışı bırakmayı da amaçlayan East-Med projesine rağmen, Türkiye ve Libya gibi bölgesel aktörler geliştireceği yeni mekanizmalarla enerji merkezi olma konumunu güçlendirebilir; Doğu Akdeniz denkleminde tek-rardan etkili ve alternatif aktör haline dönüşebilir. ■